

Dziki i księżyc

Związek między dzikami i księżycem pozostaje oczywisty dla każdego myśliwego. Wszak światło dostarczane przez naturalnego satelitę naszej planety zapewnia odpowiednią widoczność i umożliwia wydajne polowania na ten gatunek. Właściwie należałoby tu użyć czasu przeszłego, ponieważ rozwój urządzeń optycznych pozwalających nam widzieć w warunkach nocnych oraz znaczny wzrost dostępności takiego sprzętu w ostatnich latach, a także wprowadzenie uregulowań prawnych dotyczących jego wykorzystania, spowodowały pewne uniezależnienie się myśliwych od naturalnego źródła światła podczas nocnych polowań na czarnego zwierza.

Fazy księżyca i związane z nimi zmiany widoczności w nocy wpływają nie tylko na efekty polowań ludzi, ale także na rezultaty łowów drapieżników. Chociaż nocne ssaki drapieżne przystosowane są do wyszukiwania ofiar w ciemności, to większość z nich osiąga lepsze wyniki łowieckie w czasie najjaśniejszych nocy, czyli podczas pełni i bezchmurnego nieba. Z kolei ofiary mogą unikać zagrożenia ze strony ich wrogów poprzez ograniczanie przebywania na otwartej przestrzeni w okresach dobrej widoczności podczas pełni. Zatem księżyc może wpływać na zachowania zwierząt w porze nocnej. Do gatunków ograniczających aktywność w warunkach jasnych nocy należą niewielkie ssaki będące obiektem zainteresowania wielu drapieżników, na przykład drobne gryzonie i zającowate. Zdarzają się jednak także przypadki większej aktywności nocnej przy świetle księżyca. Może to dotyczyć gatunków pędzących pierwotnie dzienny tryb życia, a więc z niezbyt dobrze rozwiniętymi zdolnościami do widzenia w ciemnościach, lecz przestawionych przynajmniej częściowo na aktywność nocną dla ograniczenia spotkań z ludźmi. Podczas jasnych nocy mają one większe szanse dostrzeżenia zbliżających się drapieżników. Taką strategię stwierdzono między innymi u północno amerykańskiego jelenia wirginijskiego. Natomiast sarny żyjące na terenach leśnych i polnych we Włoszech nie wykazywały zmian aktywności w zależności od fazy księżyca, ale zamieszkujące warszawskie lasy miejskie, a więc tereny często odwiedzane przez ludzi, były najbardziej aktywne podczas ciemnych nocy.

Budowa oka dzika wskazuje, że jest to gatunek przystosowany raczej do dziennego trybu życia. Jednak nawet na terenach niezbyt często odwiedzanych przez ludzi, w tym przez myśliwych, dziki przeplatają fazy aktywności z okresami odpoczynku zarówno w godzinach dziennych, jak i nocnych. Przykładu dostarczają badania przeprowadzone kilkanaście lat temu

w Polsce, to jest w Puszczy Białowieskiej, a głównie na terenie parku narodowego i jego otuliny. Dzikie bywały tam w równym stopniu aktywne we wszystkich porach dnia. Z kolei w lasach podmiejskich Krakowa przemieszczały się prawie wyłącznie w nocy, co zapewne było rezultatem unikania spotkań z ludźmi (Rys. 1). W innych rejonach Europy badano także oddziaływanie faz księżyca na zachowanie tego gatunku. Na otwartych terenach rolniczych w Niemczech nie stwierdzono żadnego wpływu tego czynnika, podczas gdy na obszarach leśnych we Włoszech dziki przejawiały najwyższą aktywność podczas jasnych nocy księżycowych. Ponadto zaobserwowano, że liczba kolizji między dzikami i pojazdami zwiększa się podczas jasnych nocy, najwyraźniej w związku z intensywniejszymi przemieszczeniami tych zwierząt.

Rys. 1. Dzikie bywają aktywne we wszystkich porach dnia, więc obserwowane są także w godzinach dziennych, jednak przy dużej presji ze strony człowieka mogą przestawiać się na typowo nocny tryb życia.

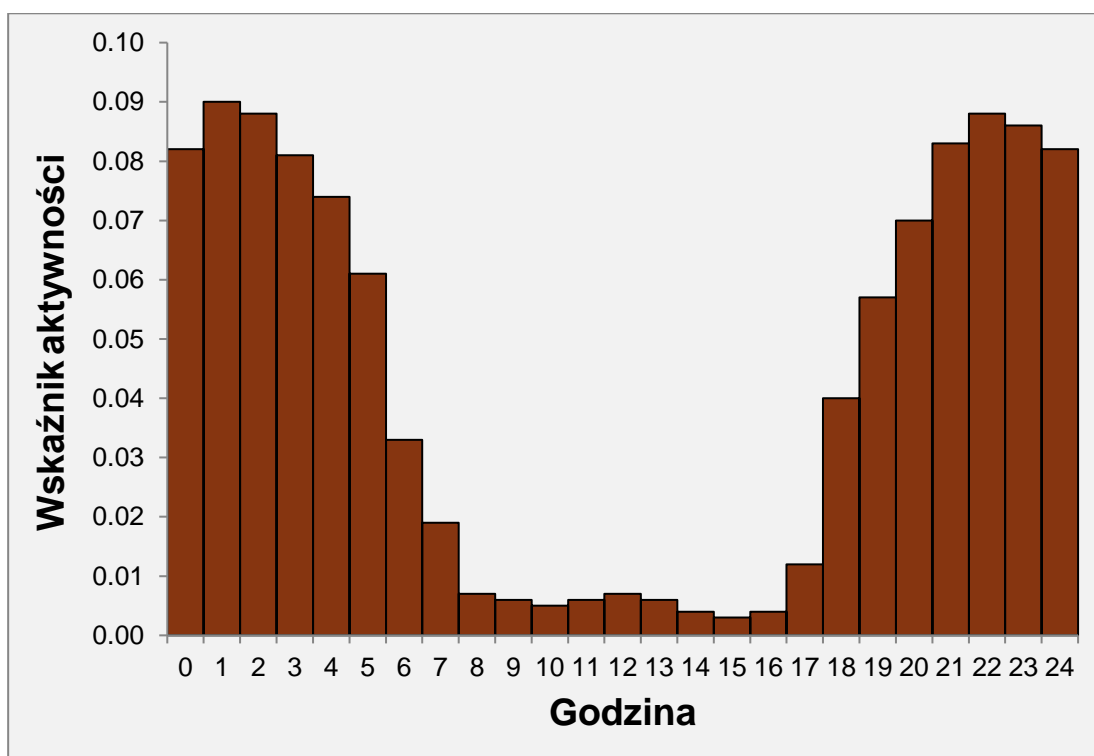

W ostatnich latach bardziej szczegółowe badania nad aktywnością dzików przeprowadzono w centralnych Włoszech, na terenie pokrytym głównie przez lasy liściaste, z niewielkim udziałem terenów rolniczych i nieużytków. Wykorzystano foto-pułapki, a liczba przypadków uchwycenia dzików przez te urządzenia w jednostce czasu przyjęto jako wskaźnik intensywności ich aktywności. Foto-pułapki pracowały przez całą dobę, dzięki czemu możliwe było przeanalizowanie dobowego rytmu aktywności. Dane nocne zestawiano

z kilkoma wskaźnikami charakteryzującymi stan księżyca i jasność nocy. Były to cztery podstawowe fazy księżyca, „wiek” księżyca w dniach, widoczność księżyca, jasność mierzona w terenie luksometrem (zależna także od antropogenicznych źródeł światła), pokrywa chmur oraz miara jasności nieba. Ten ostatni parametr wyliczano z fazy księżyca, czyli jego jasności, oraz pokrywy chmur ograniczającej widoczność księżyca.

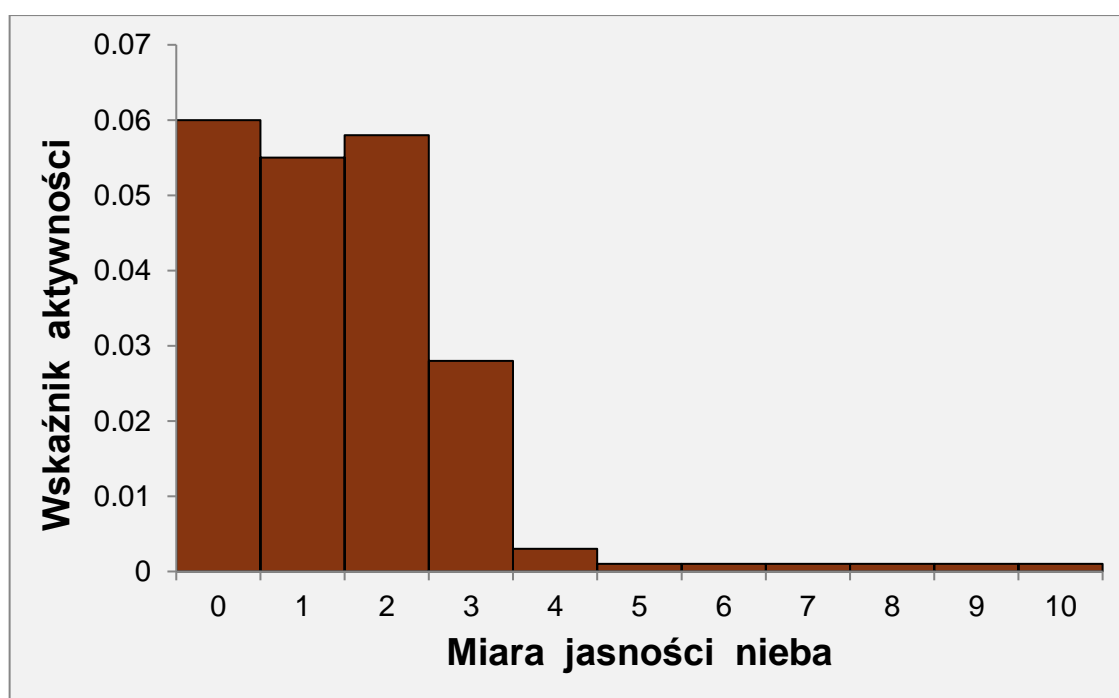
Okazało się, że dziki z badanej populacji charakteryzowały się typowo nocnym trybem życia (Rys. 2). Przy tym ich zwyczaje praktycznie nie zmieniały się w zależności od pory roku. Jedynie w lecie obserwowano radykalniejsze ograniczenie aktywności w godzinach południowych niż w innych porach roku, zapewne w związku ze szczególnie wysokimi temperaturami. Szczyt dobowej aktywności przypadał na środek nocy, a o zmierzchu była ona trochę wyższa niż o świcie. Nasilenie nocnej aktywności zależało bardziej od jasności nieba, niż od fazy księżyca. Sugeruje to, że schemat nocnej aktywności dzików nie został ukształtowany ewolucyjnie. Nie posiadają więc one czegoś w rodzaju wewnętrznego zegara księżycowego, który nakazywałby im zmiany zachowania przy różnych fazach cyklu księżyca, a niezależnie od rzeczywistych warunków. Zamiast tego, dziki na bieżąco dostosowują swoją aktywność reagując na rzeczywistą, aktualną jasność nocy, zależną przecież nie tylko od obecności i fazy księżyca, ale także od pokrywy chmur.

Rys. 2. Zmiany dobowej aktywności dzików w centralnych Włoszech, dane całoroczne (na podstawie Gordigiani i inni 2022).

Omawiane badania dostarczyły ponadto kolejnych ciekawych wyników. Otóż maksymalna aktywność dzików występowała przy niskich wskaźnikach jasności nieba, czyli w okresach z ciemnymi nocami, a spadała niemal do zera podczas najjaśniejszych nocy (Rys. 3). Zachowanie dzików było zatem odmienne od stwierdzonego we wcześniejszych badaniach. Ponadto może budzić pewne zdziwienie w związku z niedoskonałościami nocnego widzenia u tych zwierząt. Z drugiej strony nocna aktywność to przede wszystkim żerowanie, przy którym posługują się one głównie zmysłem węchu i smaku, a nie wzrokiem. Zatem ciemności zapewne im zbytnio przy tej czynności nie przeszkadzają. Stwierdzone ograniczenie przemieszczeń w okresach z intensywnym światłem księżyca tłumaczone jest nie tylko intensywnymi polowaniami, ale przede wszystkim obecnością wilków na terenie badań. Przy tym dziki były tam głównymi ofiarami tych drapieżników. Oznacza to, że w centralnych Włoszech dziki nie zachowywały się podobnie jak wspomniane powyżej jelenie, preferujące warunki pozwalające na wczesne dostrzeżenie wrogów i ucieczkę. Strategia dzików była więc raczej podobna do realizowanej przez drobne gryzonie, czyli polegała na ograniczaniu aktywności i pozostawaniu w ukryciu, gdy jasność nocy sprzyjała ich wykrywaniu przez człowieka i drapieżniki.

Rys. 3. Nocna aktywność dzików w zależności od miary jasności nieba w centralnych Włoszech (na podstawie Gordigiani i inni 2022).

Dzik jest gatunkiem, który w przeciwieństwie do wielu innych zwierząt, odniósł sukces w środowisku zmienianym przez człowieka. Zawdzięcza to niewątpliwie znacznej plastyczności. Okazuje się, że dotyczy to także dobowego rytmu aktywności. W zależności od warunków, dziki mogą prowadzić całodobowy lub typowo nocny tryb życia, a podczas nocy bywają najbardziej aktywne przy intensywnym świetle księżyca lub w najciemniejszych okresach. Taka zmienność ich zachowania występuje także na terenie naszego kraju, jak to pokazały wyniki badań przytoczonych powyżej. Ponadto, rytm aktywności dzików mógł zmieniać się w czasie. Wszak w ostatnich dekadach do wielu terenów wróciły wilki, a ostatnio znacznie zwiększyła się presja myśliwych na dzicze populacje.

Aktywność dzików jest ważnym czynnikiem determinującym prawdopodobieństwo spotkania ich w terenie, a więc wpływającym także na efektywność polowań indywidualnych. Warto więc obserwować, jak w poszczególnych łowiskach zachowują się dziki w zależności od intensywności światła księżyca.

Podsumowanie

- Fazy księżyca i związane z nimi zmiany widoczności w nocy wpływają na rytm aktywności zwierząt. Niektóre z nich ograniczają aktywność i częściej pozostają w ukryciu przy pełni i bezchmurnym niebie, inne najintensywniej przemieszczają się i żerują właśnie podczas jasnych nocy.
- Dziki bywają aktywne we wszystkich porach dnia, lecz w regionach licznie penetrowanych przez ludzi, w tym z częstymi polowaniami, stają się zwierzętami typowo nocnymi.
- Dotychczasowe badania wskazywały raczej na większą aktywność dzików podczas pełni. Tymczasem ostatnio stwierdzono, że mogą także wykazywać szczyt aktywności w czasie ciemnych nocy, co prawdopodobnie wynikało głównie z unikania drapieżnictwa wilków. Wskazuje to na dużą plastyczność zwyczajów dzików w zależności od aktualnych warunków środowiskowych.

Przygotowano na podstawie:

Gordigiani L., Viviano A., Brivio F., Grignolio S., Lazzeri L., Marcon A., Mori E. 2022. Carried away by a moonlight shadow: activity of wild boar in relation to nocturnal light intensity. *Mammal Research* 67: 39-49. doi: 10.1007/s13364-021-00610-6